ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

NATO HARBIY TERMINOLOGIYASINING SHAKLLANISHI: INSTITUTSIONAL VA ME'YORIY MODEL

Zayniddinova Roziya Saidakbarovna,
O'zbekiston Respublikasi Qurolli kuchlar
"Tinchlik yo'lida hamkorlik" Markazi sharqiy tillar kafedrasi katta o'qituvchisi

Xorijiy tadqiqotlarda NATO terminlarini milliy tillarga o'tkazish masalalari o'rganilgan. Biroq terminning NATO tizimidagi rasmiy maqomi bilan milliy tildagi muqobilning maqomi alohida tekshirilishi lozim.

Qo'llangan usullar: hujjatlar tahlili, AAP-06 tahrirlarini solishtiruvchi tarixiy-qiyosiy tahlil, terminografik tahlil va tizimli modellashtirish. Nazariy tayanch sifatida tushunchaga yo'naltirilgan terminologiya, ya'ni Wüster nazariyasi olingan: unda tushuncha birlamchi, yondashuv onomasiologik, asosiy g'oyalar esa bir tushuncha–bir termin (biunivocity), Ist-Norm va Soll-Norm[1]. Davrlashtirish va institutsional model muallif tomonidan hujjatlar asosida tuzilgan; bunday o'rinlar matnda alohida belgilangan.

1. Rivojlanish bosqichlari. AAP-06 (2020) tahririga ko'ra, glossariyni NATO Harbiy komiteti terminologiya kengashi (MCTB) NATO Terminologiya dasturi (NTP) doirasida tayyorlaydi va yuritadi. Dastur 1954-yil fevralida NATO Doimiy guruhi (Standing Group) qabul qilgan, harbiy terminologiyani standartlashtirishga qaratilgan qarorga borib taqaladi: bu qaror terminologiyani muvofiqlashtirishni Standartlashtirish bo'yicha harbiy agentlikka (MAS, NSO ning o'tmishdoshi) topshirgan va umumiy vakolatlarni (TOR) belgilagan. 1970-yilda MAS Havo kengashi STANAG 3680 ni, ya'ni ingliz va fransuz tillaridagi harbiy terminlar va ta'riflar glossariysi AAP-06 ni e'lon qilgan. 2009-yilda NATO Terminologiyani boshqarish tizimi (NTMS) ishga tushgan, 2015-yil iyunida esa uni NATOTerm bazasi almashtirib, NATO terminologiyasining rasmiy ma'lumotnomasiga aylangan[2].

Bu faktlarga tayanib, tizim rivojini me'yorning asosiy mavjud shakliga qarab to'rt bosqichga ajratish mumkin (muallif davrlashtirishi; 1-jadval). Davrlashtirishda 2009-yil NTMS ning AAP-06 ustidan ustun kelgan sanasi sifatida olinadi, uning paydo bo'lgan sanasi sifatida emas: NTMS 2005-yilgi AAP-15 da ham eslatilgan[3], AAP-06 esa 2009-yilni ko'rsatadi. Farq sababi manbalarda izohlanmagan; bu yerda 2009-yilni rasmiy ishga tushirish sanasi, 2005-yildagi eslatmani esa tizimning ichki, oldingi bosqichi deb taxmin qilish mumkin (muallif talqini).

1-jadval. NATO terminologiya tizimining rivojlanish bosqichlari (muallif davrlashtirishi)

Bosqich	Yillar	Me'yorning asosiy shakli	Asos
1	1954–1970	Dastur va mas'ul organ (hujjat hali yo'q)	Standing Group dasturi, MAS, TOR (AAP-06, 2020)
2	1970–2009	Glossariy (AAP-06)	STANAG 3680 (AAP-06, 2020)
3	2009–2015	Boshqaruv tizimi (NTMS); AAP-06 unga kirgan glossariylardan biri	NTMS; 2013-yilgi tahrirda AAP-06 va yana 20 glossariy (AAP-06, 2013)
4	2015-yildan	Ma'lumotlar bazasi (NATOTerm); AAP-06 uning yillik nashri	NATOTerm (AAP-06, 2020; NTO, 2021)

2. Institutsional tuzilma va «NATO Agreed» maqomiga erishish tartibi. AAP-06 Harbiy komitet ko'rsatmasi bilan tuziladi va Shimoliy Atlantika Kengashi ma'qullaydi; uni MCTB yuritadi, NSO esa nashr

[1] Candel D. General principles of Wüster's General Theory of Terminology // Theoretical Perspectives on Terminology / eds. P. Faber, M.-C. L'Homme. – Amsterdam: John Benjamins, 2022. – P. 37–60. DOI: 10.1075/tlrp.23.02can. | Trojar M. Wüster's View of Terminology // Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies. – 2017. – No. 11. – P. 55–85. DOI: 10.17161/1808.25036.

[2] AAP-06 (2020). – XVIII (I qism, 1-bob, 1–3-bandlar). | AAP-06 (2013). – 1-E-1.

[3] AAP-15 (2005). – EN-1–EN-2 (preambula, 1–3, 6 va 11-bandlar).

etadi hamda NATO bo‘ylab kuchga kiritadi. Glossariyga oid takliflar NSO tarkibidagi NTO ga yuboriladi [1|XIV (preambula, 1 va 6-bandlar); XVIII (MCTB); I (e’lon qilish xati, 1 va 3-bandlar)]. Hujjatlar asosida tizimda uch qatlamni ajratish mumkin (muallif talqini): siyosiy-harbiy ma’qullash (Shimoliy Atlantika Kengashi, Harbiy komitet); ekspert-ma’muriy qatlam (MCTB, NSO, NTO, vakolatli organlar); a’zo davlatlar qatlami, bunda ularning konsensusi termin maqomini («NATO Agreed») hal qiladi. Tuzilmalarning nomlari ham o‘zgargan: 2013-yilgi tahrirda yurituvchi organ Harbiy komitetning terminologiya konferensiyasi (MCTC), nashr etuvchi organ NATO Standartlashtirish agentligi (NSA) deb berilgan, 2005-yilgi AAP-15 da esa NSA ichidagi tuzilma NATO terminologiyani muvofiqlashtirish idorasi (ONTC) deb atalgan [3|II (e’lon qilish xati); 1-E-1; 5|EN-1 (6-band), EN-2 (13-band)].

NTO ning taqdimotida terminologiya jarayoni to‘rt qadamdan iborat. Avval taklif kiritayotgan tomon o‘z hujjatini NATO Agreed terminologiya bilan yozadi, qolgan terminlarni bazadagilar bilan solishtiradi va qo‘shish, o‘zgartirish, bekor qilish yoki qayta tasdiqlash taklifini AAP-77 talablariga muvofiq NTO ga topshiradi. Keyin NTO taklifni sifat jihatidan tekshiradi va tuzatishlar kiritishni taklif qilishi mumkin. Uchinchi qadamda terminologiya tegishli qo‘mitaga taqdim etiladi; konsensus bilan ma’qullansa, u NATO bo‘ylab majburiy «NATO Agreed» terminologiyaga aylanadi. To‘rtinchi qadam – NATOTerm ni yangilash, ya’ni nashr etish [1]. Jarayonning batafsil qoidalari PO(2015)0193 va AAP-77 da bayon etilgan; ularning matniga kira olmaganim sababli maqolada tartib NTO taqdimoti va AAP-77 haqidagi ikkilamchi tavsiflar bo‘yicha berildi.

Terminologik me’yor va doktrinal me’yor ham ajratilgan: AAP-06 so‘zboshisida glossariydagi ta’riflar NATO siyosati yoki doktrinasini belgilamasligi va o‘zgartirmasligi, faqat ularni aniqroq ifodalashga ko‘maklashishi ta’kidlangan[2]. Ya’ni ta’rif ifoda vositasi hisoblanadi, siyosat va doktrina esa boshqa hujjatlarda yotadi (muallif talqini).

3. Termin yozuvining tuzilishi. AAP-06 da har bir tushuncha o‘z yozuviga ega. Yozuvda afzal ko‘rilgan termin va qisqartma, ruxsat etilgan, tavsiya etilmaydigan va eskirgan shakllar, ta’rif, izohlar, misollar, manba hamda yozuv NATO Agreed bo‘lgan sana joylashadi; ko‘p ma’noli termin har bir ma’nosiga alohida yozuv oladi NATOTerm yozuvlari to‘rt toifaga bo‘linadi: NATO Agreed, NATO Adopted (BMT yoki ISO kabi tashkilotlar yaratgan ta’riflar), Not NATO Agreed va NATO Cancelled[3].

4. Majburiylik darajalari va til doirasi. AAP-03 majburiylik ifodalarini aniq ajratadi: «shall» va «must» talabning majburiyligini, «should» tavsiyani, «may» ixtiyoriylikni bildiradi. NATO standartlashtirish hujjatlari mavjud NATO Agreed terminologiyadan foydalanishi shart; tasdiqlash organlari esa bir ma’noli va ikki tilli (inglizcha–fransuzcha) terminologiyani qo‘llashni rag‘batlantiradi[4]. A’zo davlatlar uchun STANAG 3680 amal qiladi: ishtirokchilar AAP-06 va uning keyingi o‘zgarishlarini NATO harbiy terminlari va ta’riflari uchun asosiy glossariy sifatida qo‘llashga rozilik bildiradi; shu bilan birga direktiva standartlashtirishning ixtiyoriy xarakterini ham qayd etadi [1|XVIII (3-band: STANAG 3680); XIV (preambula, 6-band); 6|1.1 (4-band)]. Hamkor davlatlar STANAG larni ratifikatsiya qilishi shart emas, ular Ittifoq standartlarini joriy etishga taklif qilinadi [6|2.7.3 (1–3-bandlar); 1.6.1.1 (3-band)]. Majburiy bo‘lmagan hujjatlar ham bor: AAP-15 qisqartmalar glossariysining annotatsiyasiga ko‘ra, u STANAG bilan ratifikatsiya qilinmagan va ma’lumotnoma xarakteriga ega[5].

2-jadval. NATO terminologiyasining majburiylik darajalari (rasmiy hujjatlarga ko‘ra, muallif umumlashtirishi)

Sub’yekt	Majburiylik	Asos
NATO standartlashtirish hujjatlari	NATO Agreed terminlardan foydalanish majburiy («shall»)	AAP-03 (2022); NTO (2021)
A’zo davlatlar	STANAG 3680 doirasida AAP-06 ni asosiy glossariy sifatida qo‘llash kelishuvi; kelishuv ixtiyoriy tuziladi	AAP-06 (2020); AAP-03 (2022)

[1] NTO (2021). – 22–25-slaydlar.
[2] AAP-06 (2020). – XIV (preambula, 4-band).
[3] JDP 0-01.1 (2025). – iv (3-band).
[4] AAP-03 (2022). – 1.3 (1-band).
[5] NATO. Glossary of Abbreviations Used in NATO Documents and Publications (AAP-15F) [annotatsiya]. – 1999. URL: https://apps.dtic.mil/sti/html/tr/ADA380915/index.html (kirilgan sana: 05.10.2026).

Hamkor davlatlar	Ratifikatsiya talab etilmaydi; amalga oshirishga taklif qilinadi	AAP-03 (2022)
Milliy tillardagi muqobillar	NATO jarayonidan tashqarida, normativ emas	AAP-03 (2022); Jones (1999; 2011)

Til doirasi haqida manbalar bir fikrda: AAP-06 ikki rasmiy tilda, ingliz va fransuz tillarida elektron shaklda mavjud va yiliga bir marta yangilanadi, termin NATO Agreed bo‘lishi uchun ikkala tilda tasdiqlanishi shart [1|XIV–XV (preambula, 5 va 7-bandlar); XX (lug‘at)]. AAP-03 til masalasini faqat shu ikki til doirasida ko‘radi [6|2.4.2 (2-band); 2.4.3 (1-band); Annex A (20-band); Annex B (21-band); Annex D (1-band)]. AAP-06 ning 2019 va 2020-yilgi tahrirlarida boshqa tillar ko‘rsatilmagan, 2025-yil 24-aprelda NATOTerm dan olingan eksportda (AAP-06 filtri) ham faqat ingliz va fransuz tillari bor.

Milliy tillardagi tarjimalar mavjud, lekin NATO jarayonidan tashqarida. Jones (1999) yozishicha, ikki rasmiy tilda yaratilgan terminologiyaning katta qismi boshqa tillarga ham o‘giriladi; buni ona tili ingliz yoki fransuz bo‘lmagan davlatlardagi NATO organlari yoki vazirliklar tilshunoslari bajaradi, NATO tilshunoslik xizmatlari terminologiyasi esa ish quroli bo‘lib, normativ hisoblanmaydi[1]. Jones (2011) NATOTerm loyihasida a’zo davlatlarning terminologiya idoralari o‘z tillaridagi ekvivalentlarni qo‘shishi nazarda tutilganini, NATO esa faqat rasmiy tillar uchun javobgar bo‘lishini bayon qiladi[2]; ammo bu reja 2011-yil holatiga oid bo‘lib, amalga oshganligi shu manbaning o‘zi bilan tasdiqlanmaydi. Milliy nashrga misol sifatida Chexiya Mudofaa vazirligining NATOTerm dan eksport qilingan uch tilli (ingliz, fransuz, chex) nashrini keltirish mumkin; chexcha muqobillar NATO Agreed emas, milliy tarjima (muallif talqini). NATO–Rossiya Hamkorlik Kengashining uch tilli glossariysi muqaddimasida esa u NATO yoki Rossiyani majburiy bog‘lamasligi ta’kidlangan[3].

Muallifning qiyosiy tahlili: me’yorning manbasi va uning amal qilish doirasi. NATO terminologiyasining to‘rt bosqichli davrlashtirilishi oddiy xronologik ketma-ketlik emas, balki me’yorni qayd etish va yangilash vositasining o‘zgarishini aks ettiradi. 1954-yildagi tashkiliy qaror, 1970-yildan glossariy shakli, keyinchalik terminologiyani boshqarish tizimi va NATOTerm bazasi bir xil vazifani – kelishilgan termin va ta’riflarni muvofiqlashtirishni – turli institutsional mexanizmlar orqali bajargan. Shu sababli bosqichlar chegarasi terminning tilga kirib kelgan sanasini emas, NATO darajasida uni boshqarish usulidagi o‘zgarishni bildiradi. Bu farq milliy tillardagi adaptatsiyani tadqiq etishda tarixiy manba bilan amaldagi me’yorni aralashtirmaslikka yordam beradi (muallif tahlili; maqolada tahlil qilingan AAP-06 tahrirlari va NTO materiallari asosida).

NATO Agreed maqomini milliy tildagi terminning amalda ishlatilishi bilan tenglashtirish metodologik xatoga olib keladi. Birinchi mezon – terminning NATO tizimidagi maqomi, ta’rifi, tasdiqlanish sanasi va rasmiy til doirasi; ikkinchi mezon – turk yoki o‘zbek tilidagi muqobilning milliy hujjatlarda belgilanishi hamda real qo‘llanishi. Birinchi mezon manba terminologiyasining institutsional maqomini, ikkinchisi esa qabul qiluvchi tilning me’yoriy va kommunikativ holatini tavsiflaydi. Ularni alohida qayd etish NATO tomonidan tasdiqlanmagan tarjimani noto‘g‘ri ravishda NATO me’yori deb atashdan saqlaydi; shu bilan birga milliy hujjat orqali belgilangan muqobilning milliy miqyosdagi kuchini inkor etmaydi (muallif sintezi; AAP-03, AAP-06 va Jones ishlari doirasida).

Davrlashtirishning tekshirilishi. Taklif etilgan to‘rt bosqich NATOning rasmiy tarixiy tasnifi emas, balki muallifning hujjatli modeli hisoblanadi. Har bir chegara terminlarni tasdiqlash vakolati, me’yoriy hujjat, terminografik vosita va tarqatish mexanizmidagi o‘zgarishlar bilan tekshirilishi lozim. NATO Agreed maqomi milliy turkcha yoki o‘zbekcha muqobilning avtomatik ravishda standartlashganini anglatmaydi.

Natijalar quyidagicha. (1) NATO terminologik me’yori 1954-yildagi dasturdan hujjatga (AAP-06), so‘ng boshqaruv tizimiga (NTMS) va NATOTerm bazasiga o‘tgan to‘rt bosqichli yo‘lni bosib o‘tgan; davrlashtirish muallif sintezi, 2009-yil sanasi esa manbalarda farq qiladi. (2) Termin uch qatlamli tuzilma va NTO ning to‘rt qadamli jarayoni orqali «NATO Agreed» maqomiga erishadi. (3) AAP-06 yozuvi tushunchaga yo‘naltirilgan va variantlarni maqomlar bilan tartibga soladi. (4) NATO terminologiyasi faqat ingliz va fransuz tillarida yuritiladi; turk, o‘zbek va boshqa tillardagi muqobillar NATO me’yori emas, milliy faoliyat mahsuli, «NATO Agreed» maqomi ularga o‘tmaydi. A’zo va hamkor davlatlar o‘rtasida majburiylik darajasida farq bor.

Cheklovlar: xulosalar ochiq manbalardagi hujjatlarga tayanadi; PO(2015)0193 direktivasi va

[1] Jones (1999).

[2] Jones (2011). – kirish va 3-band (PDF, 22 bet).

[3] NATO-Russia Glossary of Contemporary Political and Military Terms [Elektron resurs]. URL: https://www.nato.int/docu/glossary/eng/02-reverse.pdf (kirilgan sana: 05.10.2026).

STANAG 3680 ning joriy nashri matniga kirish imkoni bo‘lmadi, «boshqa til yo‘q» degan xulosa esa yo‘qlik dalili bo‘lib, NATOTerm ning hozirgi to‘liq tarkibi bilan alohida tasdiqlanishi mumkin. Keyingi tadqiqotlarda bu me’yoriy asos turk va o‘zbek tillaridagi NATO terminlari muqobillarining adaptatsiya yo‘llari va standartlashuvini qiyosiy tahlil qilishda manba tomon sifatida ishlatiladi.

Resume. This article examines the institutional development of NATO military terminology based on official documents and distinguishes NATO-approved terms from the normative status of national equivalents.

Резюме. На основе официальных документов рассматривается институциональное развитие военной терминологии НАТО; разграничиваются нормативный статус терминов НАТО и национальных эквивалентов.